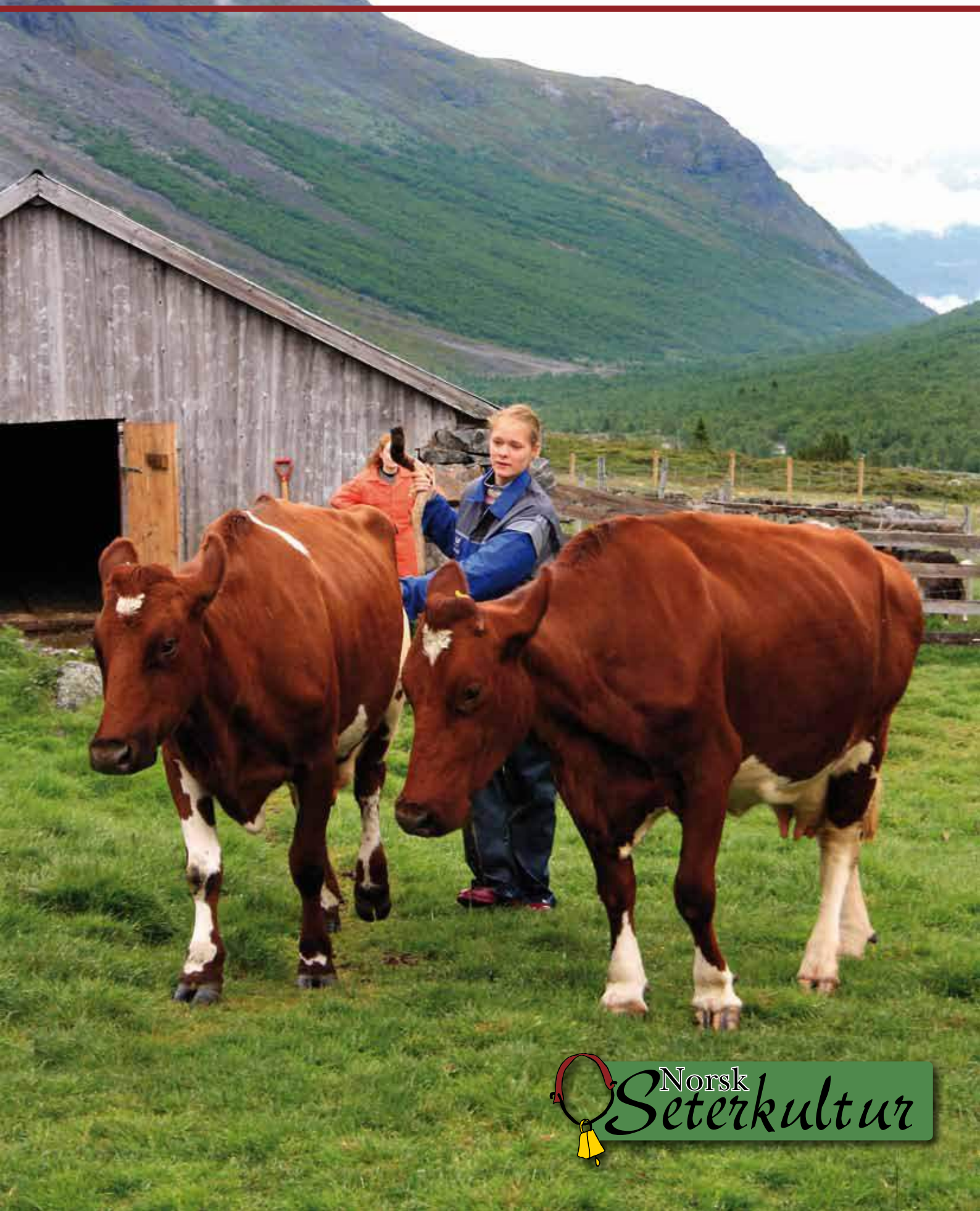

Seterbrukaren

Skrift frå Norsk seterkultur Nr. 3 | November 2017 | 20. årgang

Neste blad

Kjem ut i mars, og fristen for ord og bilete til bladet er 20. februar.

Bruk nettsida

Det er stor aktivitet på **markedsplassen** på www.seterkultur.no. Skulle det vera problem med å få registrert annonsar, så ta kontakt via seter@seterkultur.no.

Seterkalenderen har plass for å gjera kjent arrangement og aktivitetar på stølar rundt om - og andre arrangement med relevans til stølsdrift og seterkultur. Og **seterveilederen** har tips og råd for den som evt. ønskjer å vidareutvikle eksisterande seterdrift eller starte opp att på setra.

Seterprisen 2018

Norsk seterkultur tok opp igjen utdelinga av Seterprisen i år, og vil halde fram med det. Ein jury med representantar frå Norges Bygdekvinneforbund, Tine og Norsk seterkultur står for tildelinga, og dei vil gjerne ha godt begrunna forslag på kandidatar til Seterprisen 2018 innan 15. februar. Meir om Seterprisen side 12.

Styret:

Hans Bondal, leiar
hbond@online.no
Tlf. 90969518
Solliavegen 862
2477 Solli

Siv Eggen, nestleiar
7760 Snåsa,
tlf. 48 10 27 85
sbeggen@msn.com

Styremedlemmer

Per Sæther
6631 Batnfjordsøra
tlf. 71 29 01 81/93 67 35 69
pesetra@gmail.com

Marit Skjelstad
marit.skjelstad@tine.no
(Repr. landbrukskammeret)

Tori Snerte
Torsetvegen 323,
3560 Hemsedal,
tsnerte@online.no
Tlf. 975 24 942

Varmedlemmer

Nils Drabløs
Tlf. 909 89 109
nils-dr@online.no
Vallavegen 31
6220 Straumgjerde

Bjørn Karsten Ulberg
3358 Nedre Eggedal
bkulberg@broadpark.no

Gro Haraldsdotter Arneng
Dalsvegen 639
2940 Heggenes
Tlf. 952 26 255
groarneng@hotmail.com

Utjevar:

Norsk Seterkultur, 6214 Norddal

Telefon 948 23 687/70 25 91 77
E-post: seter@seterkultur.no
www.seterkultur.no

Sekretariat: Katharina Sparstad
katharina.sparstad@valdres.no

Bankgiro: 2367 20 51169

Organisasjonsnr. 879270642

Redaktør: Jostein Sande

Førtrykk: Stordfjord Bladlag AS
Trykk: Unitrykk

Rekneskap/abonnement: SveinLøken, sv.l@online.no

ISSN 1501-6803

Seterbrukaren kjem ut tre gonger i året.

Framsida: Iselin Rustad og kyrne på Sparstadstølen i Vang i Valdres. Foto: Katharina Sparstad.

Vi må stå sammen!

Enda et år nærmer seg slutten, et år som på flere måter har vært begivenhetsrikt, på nær sagt godt og vondt. For det generelle landbruket, og særlig for de små og mellomstore brukene, de brukene som også ofte er seterbrukere, ble starten av året svært hektisk. Særlig hektisk ble det for geit-folket, ettersom vår mat – og landbruksminister rett før jul la fram regjeringens jordbruksmelding, med mye sprengstoff. Et stort arbeid ble deretter lagt ned, med stor aktivitet på mange plan. Norsk Seterkultur forsøkte å gjøre hva vi kunne, og stilte i åpen høring i næringskomiteen 19. januar, sammen med en rekke andre gode støttespillere, både mer lokale innspill, og sammen med « alle » våre organisasjoner som NB, NBS, NSG, Tine og laga for gamle kuraser. Samarbeidet ga frukter, og mesteparten av meldingen endte ganske forskjellig fra forslaget. Dette viser at står vi sammen er vi sterke.

MEN: Det er dessverre alt for få av våre seterbrukere som står som medlemmer. Dette er veldig synd, så vi håper at flere ser seg tjent med medlemskap. Det koster ikke mye for den enkelte, men det betyr mye for organisasjonen at flest mulig står bak, både økonomisk og tyngdemessig. Bruk gjerne info dere finner i bladet for innmelding, eller ta kontakt med en av oss i styret, så hjelper vi til.

I mai hadde Norsk Seterkultur sitt årsmøte, denne gangen på Brimi seter i Lom. Her var det lagt opp til et godt fagseminar, og med god deltagelse, i tillegg til en sjelden atmosfære for ikke å snakke om sjelden matopplevelse. Dere som IKKE var der, kan bare angre.

I 2017 tok Norsk Seterkultur også opp igjen « Seterprisen », omtrent på samme premisser som da den tidligere ble utdelt av Norges Vel. Det var ikke planlagt at det skulle bli Hans og Ola på Brimi seter som skulle få denne, men når det ble slik, tror jeg de fleste oppfatter det som vel fortjent.

Norsk Seterkultur tenker også å fortsette med utdeling av seterprisen. Vi ønsker derfor innspill på kandidater, og ønsker også en begrunnelse for hvorfor kandidatene bør få den.

Vi har også fått en rapport fra NIBIO i året som har gått. For seterbruket er den ikke så lystelig lesning. Nedgangen i seter har vært stor, og fortsetter. Det er derfor svært viktig for Norsk Seterkultur å arbeide for å opprettholde RMP- midlene minst på dagens nivå.

Som det tidligere er blitt skrevet om, har Norsk Seterkultur også gjort et arbeid med å få til en merkeordning for seterprodukter. Det har lenge blitt arbeidet med en godkjenning av « setersmør », men ting tar tid. Men, vi håper nå å snart få godkjent forskriften for setersmør. I skrivende stund ligger saken ute på høring, med høringsfrist 11 desember 2017.

Så gjenstår det bare å takke alle som har engasjert seg i året som har gått for samarbeidet, og igjen brette opp ermene og stå på. Jeg tror neppe vi blir arbeidsløse i kommende år heller. **Riktig god jul – og godt nytt år !**

Hans Bondal

Innkalling til årsmøte i Norsk seterkultur

på Gol, Pers Hotell, søndag 11. mars 2018 kl. 09.00

Årsmøtesaker etter vedtektene.

Årsmelding og øvrige sakspapir blir lagt ut på www.seterkultur.no.

I samband med årsmøtet blir det fagsamling

laurdag 10. mars. Detaljert program for fagsamlinga blir gjort kjent på www.seterkultur.no
Kontakt/info: ks@valdres.no / tlf. 990 09 584
Påmelding på eget skjema **innan 1. februar**.
Sjå info: www.seterkultur.no

NIBIO-rapport:

Kun ein prosent av norske setre er framleis i bruk – tradisjonell seterdrift burde stått på raudlista!

No er det så få som driv tradisjonell seterdrift at dei burde stått på raudlista, uttala Kari Stensgaard ved Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) da rapporten "Hvordan står det til på setra?" vart presentert i sommar. "Utryddingstruga" og "fritt fall" var ord som gjekk att i media.

Frå om lag 100 000 setre i bruk i byrjinga av 1900-talet er det i dag berre vel 900 i drift. For dei som har sitt virke i mjølkeproduksjonen og levd tett på setrene og utmarksbeita var ikkje dette overraskande. For andre var det kanskje overraskande, og god grunn til "krigsoverskrifter". Og kanskje kan den omfattande dokumentasjonen rapporten gir vera ein vekkjar!

Sentrale spørsmål

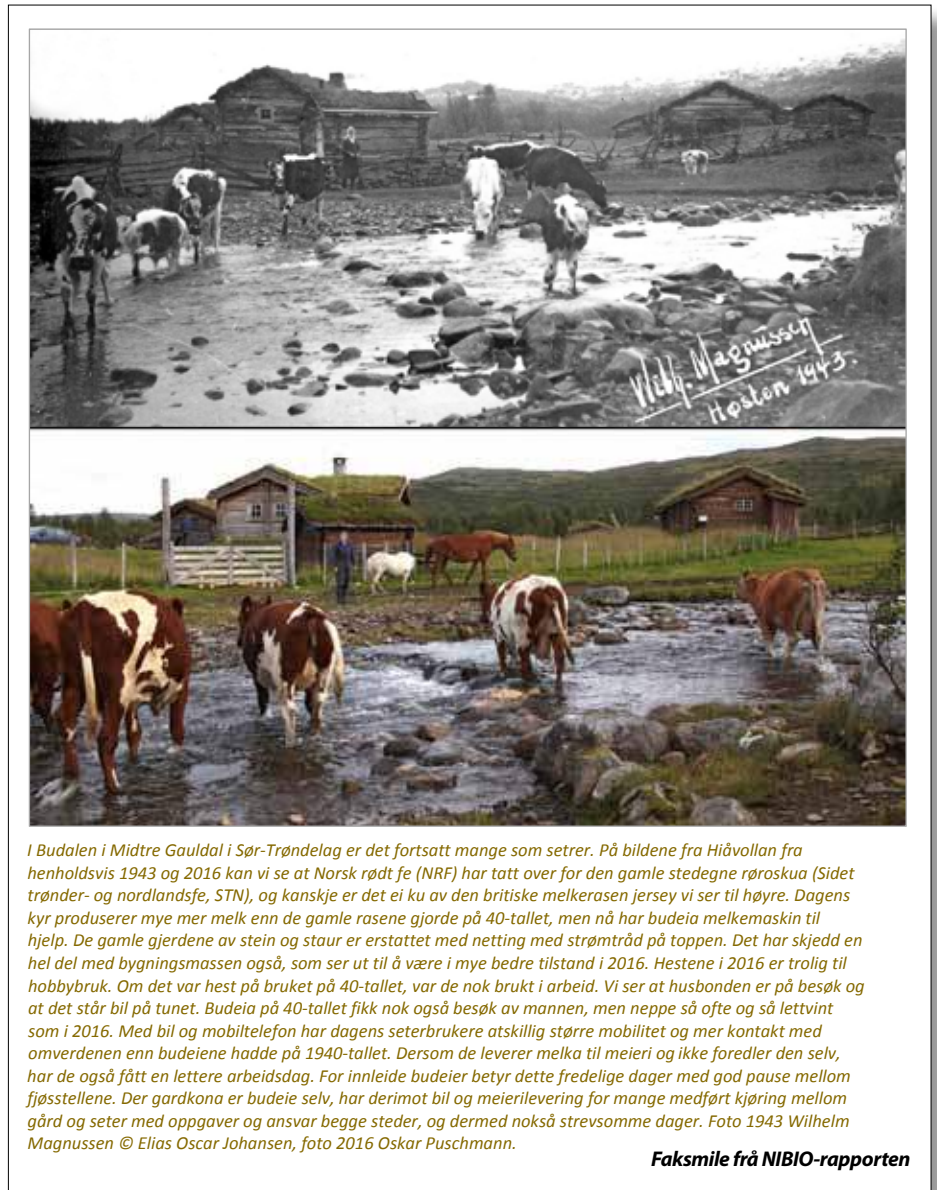
Saman med kollegaer i NIBIO har Kari Stensgaard oppsøkt og registrert nær 1 700 setre landet rundt for å få fram status for dagens seterlandskap. Sju somrar har gått med til arbeidet. Første feltsesong var i 2009. Materialet er samla i ein omfattande rapport rikt illustrert med bilete, dokumentasjon og eksempel på tilstand og bruk av stølen i dag. Korleis framstår setermiljøa? Er setrene i bruk? Blir verdiane tekne vare på? Slike spørsmål er sentrale i rapporten.

Frå utmarksbeite til innkjøpt for

Rapporten fortel om store endringar på kort tid, om seterlandskapet som speglar ei anna landbruks-utvikling, om avvikling og forfall, men og om levande stølsmiljø som held tradisjonar i hevd, ofte i samhandling med nye former for aktivitet.

Stølsdrifta handla om matauk. Det var ein måte å utnytte ressursane fullt ut. Enten fordi det var lite jordbruksareal på garden, eller for å skåne heimebøen i dei periodane da dyra kunne beite ute sjølve.

På stølen kom dyra til hektene igjen, seier Kari Stensgaard. Her fekk dei feite seg opp etter skrinne vintrar slik at dei kunne produsere mjølk nok til meir enn avkommet sitt. I dag er situasjonen ein annan. Den sterke vinterføringa, med stort innslag av innkjøpt (og importert) for har utklassa dei rike ut-

I Budalen i Midtre Gauldal i Sør-Trøndelag er det fortsatt mange som setrer. På bildene fra Hiåvollaen fra henholdsvis 1943 og 2016 kan vi se at Norsk rødt fe (NRF) har tatt over for den gamle stedegne røroskua (Sidet trønder- og nordlandsfe, STN), og kanskje er det ei ku av den britiske melkerasen jersey vi ser til høyre. Dagens kyr produserer mye mer melk enn de gamle rasene gjorde på 40-tallet, men nå har budeia melkemaskin til hjelp. De gamle gjerdene av stein og staur er erstattet med netting med strømråd på toppen. Det har skjedd en hel del med bygningsmassen også, som ser ut til å være i mye bedre tilstand i 2016. Hestene i 2016 er trolig til hobbybruk. Om det var hest på bruket på 40-tallet, var de nok brukt i arbeid. Vi ser at husbonden er på besøk og at det står bil på tunet. Budeia på 40-tallet fikk nok også besøk av mannen, men neppe så ofte og så lettvis som i 2016. Med bil og mobiltelefon har dagens seterbrukere atskillig større mobilitet og mer kontakt med omverdenen enn budeiene hadde på 1940-tallet. Dersom de leverer melka til meieri og ikke foredler den selv, har de også fått en lettere arbeidsdag. For innleide budeier betyr dette fredelige dager med god pause mellom fjøsstellene. Der gardkona er budeie selv, har derimot bil og meierilevering for mange medført kjøring mellom gård og seter med oppgaver og ansvar begge steder, og dermed nokså strevsomme dager. Foto 1943 Wilhelm Magnussen © Elias Oscar Johansen, foto 2016 Oskar Puschmann.

Faksimile frå NIBIO-rapporten

marksbeita. På setra må ein no supplere med tilleggsfôr, eller akseptere ein nedgang i mjølkeproduksjon når dyra er på utebeite. Rundt 15 prosent av mjølkeprodusentane i landet sender framleis dyra til fjells. Nær 100 prosent av alle norske geit er på utmarksbeite i sesongen som gjerne varar 3 – 3,5 månader. Mange av geitbuskapane er på seter i løpet av beitetida.

Rapporten omfattar 7.000 registrerte seterbygningar, og av desse er det 5.225 som framleis står. Tilstanden for desse varierer derimot sterkt frå forfall til godt vedlikehald. Resten av dei registrerte seterbygningane er berre tufter eller ruiner som ikkje lenger er mogleg å setje i stand. Det er flest tufter og stølsruiner på Vestlandet.

Store geografiske skilnader

I 2015 var det 922 setre i aktiv drift, med stor geografiske spreiding. Oppland er det største seterfylket med 356 aktive setre. På andre og tredjeplass kjem Hedmark og Sør-Trøndelag med 183 og 110 aktive setre. Buskerud følgjer like bak på fjerdeplass med 88, medan Telemark berre har 25. Ser ein på kor stor del av mjølkeprodusentane i kvart fylke som sender kyrne til fjells, hamnar Buskerud på topp. Også Telemark blir trekt fram i denne samanhengen. På Vestlandet er det flest aktive setre i Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal med høvesvis 51 og 43 setre. Hordaland har 17, medan Rogaland ikkje lenger har noka seter i drift.

Framhald side 9

Snertestølen i Hemsedal

Stølsdrift med lånekyr og dialektleirar

Vi hadde mjølkekyr og var på stølen med dei fram til 2006, men etter opphald ein sommar, så måtte eg berre i gang att med mjølkeproduksjon på stølen.

Løysinga vart lånekyr. Har vore budeie sidan eg var 18, og det betyr veldig mykje for meg å halde stølen og stølslandskapet i hevd. Det er Tori Snerte, gardbrukar og musikar i Hemsedal, som seier dette. Tori vart vald inn i styret i Norsk seterkultur i vår og er ein ”mangesyslar” av dei sjeldne.

Lånekyr

Snertestølen i den mangbølte stølsgrenda Krossstølane høyrer garden Snerteheugen til, ein gard som har vore i slekta sidan 1830, fortel Tori. Å slutte med mjølkeproduksjon var eit tungt val, men det hadde både praktiske og økonomiske grunnar. Løysinga for stølen vart altså lånekyr, dei første åra kyr frå fleire gardar, men no har eg kyr frå ein nabogard som driv stort, med robotmjølking. Dei fører sjølve ein del av kyrne til sin eigen støl, og så tek eg hand om 7-11 av kyrne, seier Tori. Vi har dei så på stølen 5-7 veker, det varierer litt frå år til år. Medan vi sjølve dreiv med mjølk flytta vi gjerne til stølen kring Santhans og var der ut august. Sidan midt på 1990-talet er det berre Snertestølen som har vore i drift på Krossstølane, der det før var 12-13 stølar. Det er to støslag i nær-

leiken, så Tine-bilen kjem innom og hentar mjølka. Vi har gjerda inne fleire stølsvollar der mjølkekyrne får beite, og på det viset blir stølsvollane haldne i hevd.

Tori fortel at dei ottast på om nye kyr, og ikkje minst kyrne frå robotfjøs, ville takle stølsfjøset med låg dør og dunkelt ljøs. Men det har gått heilt greitt, skulle tru dei hadde vore der før, seier ho. I tidlegare tider gjekk dei med dyra dei 13 kilometrane til stølen, men no blir dei køyrd opp. Men heimatt går det til fots med ammekyrne, kalvane og oksene. Ho hugsar det tok tre timar å gå heimatt med mjølkekyrne. No går det unna på det halve, berre så vidt at oksene heng med!

Ammekyr

Nokre år utover frå 2006 vart det kvigeoppdrett, sidan har eg satsa på ammekyr – kring 10 i talet. Kyrne kalvar i april og oksekalvane blir kasterte, og andre sommaren beiter dei i heimemarka. Kyrne, kalvane og avlsoksen får nytte stølslivet. Buskapen er mangfaldig og består av NRF, Jersey, Angus, Galloway og Hereford, små og lette rasar. Eg har stor sans for ”utavl”, god blanding, slik alt er her på Snerteheugen, seier Tori og ler godt. Tori fortel om kor ulike ammekyrne og mjølkekyrne er. Ammekyrne er prega av både naturleg sexliv og morsliv, og er t.d. mykje hardare med gjerda. Har dei bestemt seg for å koma seg over eit gjerde, så legg dei seg berre på og bryt ned! Oksane blir slakta når dei er 1 ½ år. Dei blir slakta på Nortura Gol og skore ned på Hallingdal Lokalmat-senter i Rukkedalen. Så dermed kan Sner-

tehaugen Mjolk & Musikk selje økologisk og grasfora kastratoksekjøtt, med levering i månadsskiftet november/desember. Og vi les frå annonseringa på facebook følgjande om gardsdrifta:

”Økologisk drift (Debio-gokjent), skogsbeite og beite på gamle stølsvollar, vekt på dyrevelferd, aktiv stølsdrift, minimal bruk av kraftfor, kortreist mat, ammekyr som går med kalvane og avlsoksen heile sommaren – glade dyr”.

Livsstil og tradisjonar

Når Snerte-folket ynskjer å halde fram med stølsdrifta så er det for å halde i hevd det flotte stølslandskapet på Krossstølane og vidareføre ei meningsfylt driftsform og livsstil. Difor har dei gjort mykje arbeid med bygningar, gjerde og skjøtsel på vollane Snertestølen disponerer. Og Tori understrekar kor mykje hjelp ho har av far sin, kårkallen, Kjell Snerte. Eg er ikkje så interessert i foredling av mjølk og mat, meir i gamle driftsformer, slåtteknikkar og reiskap. Kokar sjølvsgatt mjølkeprim og steller til anna stølsmat, men berre for oss sjølve. Livsform og tradisjonar har også døtrene på 17 og 15 fått del i – og dei er også aktivt med i arbeide på gard og støl.

Dialektleirar

I sommar var det dialektleir for fjerde året på Snertestølen. Det var Hemsedal Mållag som gjekk i gang med dette, for å slå eit slag for at born og ungdom skal lære den lokale dialekta. Snertestølen eignar seg bra til slikt,

Goffa Kjell held lynkurs i hesjing ved den gamle forløa.

Mjølkebilen til støls.

Snertestølen ligg fint til, med plass til både mjølkekyr og ammekyr.

har 24 overnattingsplassar. Det er ei kjent sak at mange unge i Hemsedal, som elles i Hallingdal, kuttar ut dialekta. Sjølvstilt ikkje all verda ein kan få til på fem dagar, men stølen utan mobiltelefon, fjernsyn og bråk er ein utruleg fin arena for språklæring. I år var det to leiarar, ein for born og ein for ungdom, båd med 15-16 deltakarar, høveleg mange – som ein skuleklasse. Stølsarbeidet, nærleiken til dyr og andre aktivitetar gjer det naturleg å bruke dialekt, og ikkje minst tykkjer dei unge det er morosamt med gamle uttrykk for ting dei kjenner. Ei spennande veke der alle må snakke hemsedøl så godt dei kan, seier Tori. Og med Tori sin allsidige kompetanse innan musikk og kulturarv, så blir også dialektleirane fylt av musikk med tilknytning til stølslivet, segner og teatersport, for å nemne noko av det som skjer på stølen desse dagane.

Engasjert musikar

Tori Snerte kombinerer gardsdrifta med å vera musikk lærar både i kulturskulen og grunnskulen i Hemsedal, ho er kordirigent og utøvande musikar på fløyte. Da vi hadde ein prat med ho no i november var ho i full sving med øving til ein stor konsert på Fauskolåven i Hemsedal til støtte for ”oktoberborna”. På programmet sto både Hemsedal-skoret og ei rekkje einskildutøvarar.

Stølsdrift med lånekyr

Å oppretthalde drift på stølane er avgjerande viktig for alle dei verdiane som ligg i stølslandskapet, og det er godt for både dyr og folk. Stølsdrifta med lånekyr er ikkje noka økonomisk gullgruve, men det går i hop, det fungerer praktisk - og er eit vinn-vinn opplegg for både dei som eig kyrne og den som driv stølen. Fleire burde satse på dette. Og eg deler gjerne erfaringar med andre som kunne tenkje seg ei slik løysing, seier Tori Snerte.

Stølsdrift i Østerrike

På mange stølar i Østerrike, Italia og Sveits kjem arbeidshjelpa frå Tyskland. Mange studentar og skuleelevar finn fram til stølane via nettsida zalp.ch, og mange østerrikarar fortel at dei er glade for at desse "stølsbegeistra" tyskarane hjelper til med å halde oppe seterdrifta og formidle stølskulturen vidare. Det er Anna Bischooping, sjølv frå Tyskland, som fortel dette.

Saman med søstra Sophia har ho arbeidd tre somrar på gard og seter på Sunnmøre, med stell av geit, foredling av mjølk og guiding av turistar. I fjor dro dei til Gailtal i Østerrike siste helvta av sommaren, og sameleis no sist sommar. Og så vidt vi veit har dei der funne seg kvar sin "stølar", og kan såleis vera med å sikre framtida for stølsdrifta i Gailtal!

Bratt skogsveg til stølen

Til Straniger Alm fører ein tolv kilometer svingut skogsveg, forbi fjellgardar og verna elvar og våtmarkområde. Fleire stader på vegen er det flott utsikt over Gailtal. For dyra er den lange og bratte vegen krevjande, men alt blir letterare for både dyr og folk når ein endeleg får auge på seterhusa. Turen opp gjennom skogane byr på forfriskande lukt frå fuktig og frodig skogbotn, fortel Anna.

Anna Bischooping til høgre saman med søstra Sophia.

Husa er delvis bygd i stein, og er store sidan dei skal hyse både ein stor buskap og mange arbeidsfolk.

Mangfaldig drift

Denne sommaren besto buskapen av 50 mjølkekyr, 117 ungdyr og 21 geit, det vil seie eigentleg 22 geit, for det vart fødd ein killing i løpet av sommaren, fortel Anna. I september skapte forresten geitene ein del bry, fortel ho – det vart "endelaus leitung" da geitene tydelegvis ynskte ferie (Urlaub)

i lag med nokre italienske bukkar! Men med gps-halsklave vart det lettare å finne dei! - Setra byr på overnatting og servering for gjestar, mest fjellvandrarar, så i alt var det ni personar som arbeidde på setra denne sommaren.

Forpaktar

Tradisjonelt er stølane i området Gailtal og Karmiche Alpen elles familiedrevne. Men på Straniger Alm er det for forpaktar, Klaus Kanzian er "Pächter und Senner" – forpaktar

Kyrne på veg inn til mjølking.

Die Almhütte

Stølen ligg nær grensa til Italia.

og ”stølar”. Han driv setra med mjølkeproduksjon og foredling og i tillegg gjestehus, og har tilsett interessert og arbeidsviljug hjelp, og i tillegg praktikantar og av og til frivillige ”Wwoofere”. Det meste av denne sommaren har mannen i tillegg til forpaktaren bestått av to arbeidarar i gjestgiveriet frå ”bayericher Wald”, ein mjølkar og ungdyrgjetar, to hjelpebudeier og 2-3 praktikantar frå dalen (Oberösterreich).

Mange produkt

Anna fortel at mange stølar blir drevne slik, eigarskapet er gjerne organisert som samvirke og så blir dei drevne av forpaktarar, gjerne med nye driftskonsept for å få det til å gå økonomisk. Heldigvis er det ikkje slutt på at bøndene sender døtre og søner

til arbeid på stølane, og Klaus Kanzian er glad for at han på denne måten kan gi dei innsyn i arbeidet på ein støl og sin eigen kulturelle arv. Kor mange av dagens unge får førstehandsopplevingar av korleis morgonmjølka blir til ost, mysa til ricotta, her kalla ”Schotten”, og fløyten blir til smør? - Frå Straniger Alm kjem ikkje berre den EU-beskytta Gailtaler Almenkäse, ein type fast ost basert på innblanding av litt geitmjølk som modnar i naturleg skorpe, men også bl.a. Topfen, smør, kjernemjølke og yoghurt. Produkta blir servert gjestane, der Klaus Kanet har hovudansvaret. I alt blir det produsert fem og eit halvt tusen tonn ost i sesongen. Bøndene, eigarane av kyrne og geitene, får 40 prosent av osten, resten skal gi stølsdrivaren betaling.

Viktig kultur treng støtte

Anna fortel om mange positive tilbakemeldingar frå dei som besøker stølen, og det blir gitt ein god del støtte til fjell-landbruk og stølsdrift i Østerrike. Men i ein del ”bundesländer” blir det slett ikkje honorert nok, seier ho. Ho legg til at dei som driv ein slik støl som Straniger Alm sørger for å oppretthalde ein kultur og eit kretsløp som kjem både folk og fe til gode: kyr og geit beiter på fjellbeita og nyttar gras og urter, dei blir mjølka og mjølka blir foredla, fjøsa blir tømt for møkk og reingjort, gjødsla spreidd på engene, lanskapet halde i hevd. Eit veldig meningsfylt samspel, slår Anna Bischooping fast.

I sommar var det femte året Stølsveko i Øystre Slidre vart arrangert. Årets Stølsveko vart fort fulltegna, og det vart oppretta venteliste for dei som hadde meldt seg på for seint. Opplegget baud på besøk og aktivitetar på fleire stølar, klatring, fiske, orientering og førstehjelpskurs, og full rulle frå tidleg morgon til sein kveld. Dei to siste overnatta gjengen i telt eller lavvo.

Nok ein gong gode tilbakemeldingar på stølsopplevingane. Tilbodet er for born i 4. til 7. klasse. Somme har knapt vore på ein støl før, og det å koma så tett innpå dyr og natur er stort. Veka er med på å introdusere eller utvide begrepet støsliv til ei aldersgruppe som er skikkeleg nysgjerrige og engasjerte.

Om andre vil introdusere liknande tilbod, så er det sikkert gode råd å få frå dei i Øystre Slidre som har organisert og gjennomført Stølsveko no i fem år.

Liv Vingdal, folkehelsekoordinator i Øystre Slidre kommune, er prosjektansvarleg for Stølsveko.

Stølsveko i Øystre Slidre

Dei unge finn interesse i arbeidet på stølen og kos med kyrne.

Gun Kjølhøg på Romsdalssetra.

*Av Gunn Jorunn Sørum,
Norges Bygdekvinnelag*

Veien innover Norges lengste seterdal; Einunndalen, er omkranset av irrgroene dalsider. Denne julimorgenen ligger de i en skarp kontrast til toppene som har fått et mykt dekke av nysnø i løpet av natta.

Dette er seterlandet, budeienes rike – hvor mattradisjoner og landskap er forvaltet av kvinner gjennom generasjoner, og hvor vi i dag skal lære å lage skikkelig seterkost.

200 år gammel steinfjøs

Det er nærmest en underdrivelse å si at vi skal lage mat «fra bunnen av». Aller først må råvarene på plass, og derfor starter vi dagen i det nesten 200 år gamle steinfjøset på Romsdalssetra, hvor Gun Kjølhøg gjør klar til mjølkning av de fem kyrne som er med i sommer. Gun kom hit første gang som budeie i 1974, og siden har hver sommer vært viet til seterlivet.

- Det gjør godt for dyra å gå fritt i skogen om dagen, og ute hele døgnet. Vi får utnytta utmarka og det næringsrike fjellbeite. Det gir god kvalitet på mjølka, som igjen gir gode produkter, forteller Gun.

For ei erfaren budeie går fjøsstellet unna. Snart ser vi fem sett med solfaktorsmurte spener legge kursen mot frodig fjellbeite sammen med resten av dyra.

Eksklusiv seteropplevelse

Det er få kyr forunt å få «feriere» til seters i dag. Bare 900 setre er fortsatt i drift. Seteropplevelsen blir stadig sjeldnere, så det er ikke rart at besøkende i tusentall kommer til Romsdalssetra hver sommer. I mer enn ti år har nemlig Gun og kollega Hilde Tuvan laget og servert seterkost, og slik stått for et verdifullt bidrag til bringe tradisjonene videre.

Og tradisjonene går langt tilbake. Ole Olsen Romsdal fra Romsdal bygde opp og drev gård på stedet på 1700-tallet. Senere ble den delt opp, og i dag er det tre setre som utgjør Romsdalssetra. Gun er gift med femte generasjon på én av dem; Kjølhøgsetra.

- Møtet med fornøyde og blide turister som er glad for å få eta seterkost og oppleve ei seter i drift, motiverer meg til å holde på med seterkafeen, forteller Gun.

Kulturen videreføres

Den historiske anvendelsen av mjølka på norske setre er mangfoldig og vitner om stor kreativitet og respekt for mjølkeråvaren. Dette lever videre i beste velgående på Romsdalssetra.

Gun tilsetter osteløype i noe av den kuvarme mjølka. Dette koker vi den lokale retten soingraut av, i ei stor ystegryte på vedfyrt ovn inne i seterstua. Resten av melka separeres til fløte og skummet melk. Gårsdagens melk har stått til syrning over natta, og nå videreføres syrningskulturen til dagens porasjon: litt rømme i fløten og litt surmelk i den skumma melka. Av syrnet melk koker vi skjørost og av eldre skjørost lager vi kokost. Slik brukes råvaren fullt ut.

Norsk tradisjonsmat 2017

I mer enn 70 år har Norges Bygdekvinnelag jobbet for å fremme norske mattradisjoner. Nå har organisasjonen tatt engasjementet ett skritt videre med prosjektet "Norsk tradisjonsmat 2017", og de har opprettet nettsidene www.norsktradisjonsmat.no. Med støtte fra Sparebankstiftelsen DNB har Bygdekvinnelaget samlet over 500 gamle oppskrifter fra hele landet, i tillegg til artikler og videoer om norske mattradisjoner, på nett. Gunn Jorunn Sørum er prosjektleder. Besøket hos Gun Kjølhøg på Romsdalssetra/Kjølhøgsetra i Einunndalen er en del av prosjektet. En video fra besøket er publisert på facebook.

- Jeg trives kjempegodt med arbeidet på setra, det er en avveksling fra hverdagen ellers i året. Her er det fritt og godt, sjøl om det er mye jobb. Vi vil gjerne bidra til at flere får anledning til å oppleve en gammel tradisjon som er verdt å ta vare på, sier Gun, når vi har satt oss ned i seterstua for å smake på resultatet av dagens arbeid.

Og tradisjonene er så absolutt verdt å bevare. Når man nyter rene, rike smaker av skikkelig seterkost med utsikt mot et unikt seterlandskap får man dyp respekt for alt som ligger bak: hardt arbeid og kunnskap som har blitt overført fra budeie til budeie gjennom generasjoner. Dette er kulturarv, og takket være Gun og hennes engasjement lever historie og matkultur videre i steinfjøs og ystegryte på Romsdalssetra.

– tradisjonell seterdrift burde stått på raudlista!

Rekreasjon overtar for produksjon

Bruken av setrene endrar seg i takt med tida. Samfunnsutvikling og avvikling går hand i hand. Svært mange stolar er nedlagde. Dei som framleis er i bruk, blir brukt på nye måtar: -hytter overtar for seterhus, og rekreasjon erstattar produksjon. - Fritidsbruk utgjer i dag nær 60 prosent av aktiviteten på setrene. Solcellepanel og terrassar kjem til, mjølkeklassar og løer forsvinn ut. Gjennom denne nye hyttebruken, blir seterbuene, eller sela, som mange seier, haldne ved like. Driftsbygningane mister sin funksjon, og med det følgjer manglande vedlikehald. Både bilete og tal fortel om løer, fjøs og ystehus i sterkt forfall. Ofte er dei fjerna frå setrene.

Landskap og kunnskap går tapt

Stensgaard, som har leia arbeidet med å dokumentere status for seterlandskapet, understrekar at det har vore store endringar i stølslivet på kort tid, men ho er ikkje overraska. - Dette er som venta i lys av strukturendringane som har skjedd i norsk landbruk gjennom mange år, seier ho. Stølane har mista den opphavlege funksjonen dei hadde. Konsekvensen av dette er ein bygningsmasse som forfell eller blir endra, seterlandskap som gror att og tradisjonskunnskap som går tapt, seier Stensgaard, som sjølv har 15 års erfaring som budeie.

– Treng tiltak og eldsjeler

Sjølv om det finst ulike tiltak for å ta vare på norsk seterdrift, er seterforskarer Kari Stensgaard likevel uroleg for kulturlandska-

Kari Stensgaard.

pet og kulturarven som stølslivet representerer. Ho meiner det trengst fleire eldsjeler og treffsikre ordningar. – Om vi ikkje skal miste kulturlandskap og kunnskap som er overført gjennom generasjonar, trengst det eldsjeler og målretta tiltak Stensgaard viser mellom anna til at den siste landbruksmeldinga tek til orde for å ta vare på og vidareutvikla særpreget i norsk jordbruk og kvaliteten på norskproduserte råvarer. Auka bruk av utmarksbeite er også nemnt i meldinga. Dette er målsetjingar ho meiner bør takast med når støtte til seterdrift skal vurderast. I tillegg bør det leggast vekt på verdiar for opplevingar og fritidsbruk.

Kjelde NIBIO

Noen bruk har skapt en tilleggsnæring ut av ysting på setra. 54 enkeltsetre og 7 fellessetre mottok tilskudd til foredling på setra i 2015. Slik virksomhet foregår etter strenge retningslinjer og i nært samarbeid med Mattilsynet. Her lager Anny Fodnes kvit kyrost på Strandmo stølsysteri. Foto OSP, Nord Aurdal i Oppland.

Fakta

Raudlista = ei samstilling av vurderingar av risiko for å døye ut eller forsvinne for ulike artar eller naturtypar. Risiko fra Norge. (Store norske leksikon)

Støl, støyl - opprinnelig åpen plass i skog eller utmark hvor buskapen lå og hvilte, og hvor kyrne ble melket; seter. (Store norske leksikon)

Etymologi: har opphav i stodull, gammalnorsk for mjølkeklassen til kyrne
Seter - beiteområde med hus for folk og buskap som ligg så langt frå garden, ofte til fjells, at buskapen blir flytta dit for ein periode. (Store norske leksikon)
Etymologi: norrønt for 'stad der ein sit (med buskapen)'

Støl og seter blir brukte om kvarandre, og i same tyding, i norsk språk i dag.

Sel - seterhus, vanlegvis med soverom, kjøkken og mjølkebeu. (Store norske leksikon)

Nokre tal

- 100 000 setre i Noreg rundt inngangen til 1900-talet
- 922 aktive setre med tradisjonell drift i dag
- 7090 bygningar er registrerte i NIBIOs kartleggingsprosjekt
- 5 226 seterbygningar er i ståande tilstand, frå godt vedhaldne til forfall
- 579 seterbygningar er i ruiner (ikkje mogleg å setje i stand lenger)
- 1 285 tufter (berre grunnmur, trapp eller eldstad)

I rapporten er talmaterialet inndelt i fleire kategorier og ulike tilstandar. Dessutan er tala fordelt geografisk.

Fakta

Av dei nær 1 700 registrerte setrene er biletet slik:

- På 27 prosent av dei er det ikkje lenger teikn til bruk
- Vel 4 prosent er i aktiv drift med mjølkeproduksjon
- 57 prosent blir brukt som fritidsbustader
- 29 prosent brukt til slått, eller beita
- Knapt 1 prosent driv turisme i form av servering, formidling eller overnattingsstilbod
- Alle som driv aktiv stølsdrift har bilveg heilt fram

Active setre i Noreg i 2015 fylkesvis:
Finnmark: 1, Troms: 11, Nord-Trøndelag: 37, Sør-Trøndelag: 110, Møre og Romsdal: 43, Sogn og Fjordane: 51, Oppland: 356, Hedmark: 183, Hordaland: 17, Buskerud: 88, Telemark: 25.

Kjelde: NIBIO

Stølslandskap i Vestre Slidre. Foto: Stig Horsberg.

Stølsvidda i Valdres kan bli blant utvalgte kulturlandskapene

På eit møte på Vaset i Vestre Slidre sist i september møtte ca 60 stølseiere for å høre Fylkesmannens orientering om forslaget om å ta Stølsvidda i Vestre Slidre og Nord-Aurdal med blant de nasjonalt utvalgte kulturlandskapene i jordbruket. Dette er det tredje stølslandskapet i Norge som kan få status som nasjonalt verdifullt. De to andre stølsområdene som har denne statusen er Vangrøftdalen i Os i Østerdalen og Seterdalene i Budalen i Sør-Trøndelag. Vi kan vel også her nemne et fjerde område med sterke innslag av stølsdrift og stølslandskap, Fjellgardane og seterdalane i Øvre Sunndal i Møre og Romsdal. Ordningen er koblet mot øremerkede tiltaksmidler.

På møtet orienterte Fylkesmannen om forslaget om å ta med Stølsvidda i Vestre Slidre og Nord-Aurdal blant de nasjonalt utvalgte kulturlandskapene i jordbruket. Mange hadde spørsmål, men vi oppfattet stemningen som helt overveiende positiv til å få denne statusen.

Formålet med utvalgte kulturlandskap i jordbruket er å sikre langsiktig forvaltning av et utvalg landskapsområder med svært store biologiske og kulturhistoriske verdier

som er formet av langvarig og kontinuerlig tradisjonell bruk. I utvelgelsen av områdene er det grunnleggende at:

- *de i størst mulig grad skal omfatte kulturlandskap i jordbruket med svært store verdier knyttet til både biologisk/naturmangfold og kulturhistorie*

- *det skal være realistisk å få til langsiktig drift, skjøtsel og vedlikehold*

I Norge er det nå 32 slike utvalgte kulturlandskap. Stølsvidda er førstekandidat i Oppland til å bli innlemmet blant de nasjonalt «utvalgte kulturlandskapene i jordbruket» i 2018. Innen 1. november i år skal Fylkesmannen sammen med fylkeskommunen avklare om brukere/eiere i området ønsker at det får status som utvalgt kulturlandskap. Vi skal også foreslå en ytre avgrensning og utarbeide et foreløpig forslag til forvaltningsplan. Det har allerede vært to forberedende møter med utmarkslagene for Svennes og Ulnes, fjellstyret i Vestre Slidre og de to berørte kommunene. Den foreløpige, grove avgrensningen omfatter stølsområdene fra rundt Syndin og over mot Tisleidalen.

I møtet ble det stilt spørsmål om ”utvalgte kulturlandskap” fører til restriksjoner eller vern av noe slag. Stig Horsberg fra Fylkesmannen gjorde det klart at denne ordningen ikke har noen form for regelverk som begrenser tiltak i området. Her er det eksisterende lovverk som kommer inn (plan- og bygningsloven, nydyrkingsforskriften, kulturminneloven etc.). Utvalgte kulturlandskap bygger utelukkende på frivillige avtaler med eiere og brukere. Eventuelle restriksjoner er i tilfelle det en blir enige om skal være en del av slike avtaler.

Ordningen har likhetstrekk med ”områdetiltak” som tidligere har pågått i Ulnes og Svennes sameier (fra midten av 90-tallet): En organisert, helhetlig satsing på tiltak som utføres delvis i fellesskap og delvis av den enkelte for å ta vare på og utvikle jordbruk og miljøverdier. Det er naturlig at organiseringen av arbeidet vil skje i samarbeid med sameiene i Nord-Aurdal og fjellstyret i Vestre Slidre.

Den foreslåtte avgrensningen er ikke endelig, og det ble spilt inn i møtet at stølslaga på vestsiden av Storfjorden også bør vurderes innlemmet.

Foto: Katharina Sparstad.

de nasjonalt

Gjengroingen av utmarksbeitene var et tema som opptok mange, og det ble uttrykt forhåpninger om at denne ordningen kan bidra til å holde skogen i sjakk. Et åpent stølslandskap er viktig både for jordbruket og friluftslivet. Også representanter for hytteeierne deltok i møtet og ga sterk støtte til denne satsingen på å ta vare på det verdifulle kulturlandskapet.

Etter møtet tar Fylkesmannen og fylkeskommunen sikte på å arbeide videre med et endelig forslag til avgrensning, foreløpig forvaltningsplan for området og budsjett som viser det årlige behovet for midler til å følge opp prioriterte utfordringer og tiltak. Arbeidet skal foregå i fortsatt dialog med sameiene, fjellstyret og kommunene. Forslaget skal sendes inn til Landbruksdirektoratet, som sammen med Miljødirektoratet og Riksantikvaren innstiller nye områder overfor Klima- og miljødepartementet og Landbruks- og matdepartementet. Endelig avgjørelse kommer i løpet av kommende vinter.

Oppland har ett utvalgt kulturlandskap frå før, Nordherad i Vågå.

Utvalgte landskap:

Seterdalene i Budalen

Seterdalene i Budalen representerer et landskap som er preget av variert og kontinuerlig bruk gjennom lang tid. Her har våre forfedre satt spor etter seg gjennom årtusener.

Disse sporene ser vi i dag i form av steinalderboplasser, fangstanlegg, jernvinneanlegg, kullmiler, høyløer, seteranlegg, beiteområder og slåtteområder med stort mangfold av plantearter. Pilegrimsleden går gjennom området. I Budal har det trolig vært drevet setring siden 1600-tallet, og mange av bygningene i området er fra 1700-tallet.

I seterdalene drives det fortsatt aktiv setring, og området er representativt for seterdaler i regionen. Seterdalene i Budal dekker et stort areal, og er lite preget av moderne tekniske inngrep. I 2013 var det melkeproduksjon på 11 setre. Antallet har blitt noe redusert også etter at Budalen ble utvalgt kulturlandskap, men det jobbes aktivt med å få flere til å setre. For den som kommer til Budal for første gang, gjør det likevel inntrykk å se så mange aktive setre innenfor et såpass begrenset område. Husdyra beiter i utmarka hele sommeren, og bidrar til å holde kulturlandskapet i hevd. Her beiter både kalver, ungdyr, sauer, geiter og melkekyr.

I seterdalene drives det fortsatt aktiv setring, og området er representativt for seterdaler i regionen. Seterdalene i Budal dekker et stort areal, og er lite preget av moderne tekniske inngrep. I 2013 var det melkeproduksjon på 11 setre. Antallet har blitt noe redusert også etter at Budalen ble utvalgt kulturlandskap, men det jobbes aktivt med å få flere til å setre. For den som kommer til Budal for første gang, gjør det likevel inntrykk å se så mange aktive setre innenfor et såpass begrenset område. Husdyra beiter i utmarka hele sommeren, og bidrar til å holde kulturlandskapet i hevd. Her beiter både kalver, ungdyr, sauer, geiter og melkekyr.

Det er stort biologisk mangfold i området, og det finnes flere sjeldne plantearter som indikerer at dette er gamle slått- og beitemarker. Tradisjonen med utmarksslått har levd lenge i Budal, og fortsatt er det områder som skjottes på denne måten. I dalsidene og på elveslettene er det også områder som bærer preg av tidligere slått. I dag beiter det husdyr der.

Seterdalene i Budal er mye brukt i forbindelse med forskning og undervisning, og det er foretatt mange slags kartlegginger.

Storbekkyøya museumsseter er et godt utgangspunkt for den som vil lære mer om seterkulturen og historien i seterdalene i Budal. I samarbeid med Sør-Trøndelag fylkeskommune er det etablert en kultursti rundt museumsetra. Denne ble åpnet sommeren 2014. Midtre Gauldal kommune, Sør-Trøndelag. Jordbruksregion:

Fjellområdene i Sør-Norge. Områdetype:

Seterlandskap i tilknytning til elvene Bua og Ena, med 140 setrer og utslåtter. 69 000 dekar

Utvalgte landskap:

Hedmark: Vangrøftdalen og Kjurrudalen

I seterdalene innenfor Dalsbygda finner vi et unikt kulturlandskap. Her er det fortsatt aktiv seterdrift på mange setervoller og dyr på utmarksbeite i hele området.

Det er rundt 130 setre i området. På 40 av disse drives det aktiv setring på tradisjonelt vis. Kua tas inn og mjølkes på setra og slippes ut i utmarka for å beite. Noen setre har dyra på et inngjerdet areal på setra om natta. Denne driftsformen opprettholder et åpent kulturlandskap rundt setrene og ivaretar den rike vegetasjonen i området.

Gjennom generasjoner har områdene blitt utnyttet til beite og produksjon av fôr. Fra gammelt av var seterdalene inndelt i slåtter. I tilknytning til disse ligger flere slåttebuer og løer. Graset ble fraktet hjem til gården og brukt til vinterfôr. Noen slåttearealer blir holdt i hevd med jevnlig slått.

Berggrunnen består av kalkrike kambrosilurbergarter som har gitt opphav til et næringsrikt jordsmonn og svært rik vegetasjon. Det er nesten 400 plantearter i området. En rekke arter som er nasjonalt eller regionalt truet forekommer her. Mange av disse finner vi i kulturlandskapet. Av spesielle arter finnes blant annet: dvergsmelle, gulmjelt, fjelltettegras, handmarinøkkel og orkidéartene svartkurle, blodmarihand, lappmarihand, grønnkurle og kvitkurle.

Bygningsmiljøet i seterdalene er sjeldent. Det er mange bygninger knyttet til hver seter og det er et betydelig antall verneverdige bygninger og bygningsmiljøer. Den tradisjonelle byggeskikken er godt ivarettatt.

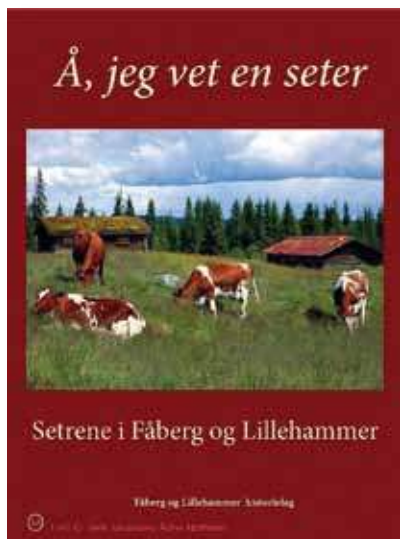
Området har en spesiell kulturhistorie med mange setre per gard og med vekselbruk av seterdalene. Mange av gardene hadde tidligere fire til seks setre hver, vanligvis ei vårseter og ei høstseter nær bygda og to sommersetre, ei i Vangrøftdalen og ei i Kjurrudalen. Det ene året slo de slåttene i den ene dalen og setret i den andre, neste år motsatt. Mange av gardene har fortsatt to til tre setre med seterhus.

Os kommune, Hedmark. Jordbruksregion: Fjellområdene i Sør-Norge. Områdetype: Seterlandskap i to seterdaler med setrer tilhørende gardar i Dalsbygda og Os. 165000 dekar

Stadig nye seterbøker

Seterbok for Fåberg og Lillehammer
Etter ti år arbeid har Lillehammer og Fåberg fått si seterbok. Ole H. Rønningen tok initiativet og har vore pådrivar for prosjektet som altså Fåberg og Lillehammer

Historielag no har fått i hamn. Mange har hjelp til med innsamling av informasjon, bilder og økonomi m.v., og namnet på desse medhjelparane fyller ei heil side. Boka er på 254 sider, og med bilder, kart, grundige artiklar om seterlivet og registre har dette vorte eit nyttig oppslagsverk. Ådne Norheim har redigert boka og skreve fleire av artiklane.

I ein omtale av boka i avisa GD fortel initiativtakaren Ole H. Rønningen at han har registrert setrene både på øst- og vestsida og på kjølene, i alt 240 setre. Eit 20 tal gardar i Lillehammer har setre i Gausdal, Ringebru og Øyer. Det er lite snauffjell i Fåberg og Lillehammer, så her er det i hovudsak snakk om skogsetre. Grethe Borgen, leidar i historielaget, fortel at det meste av seterlivet stort sett har gått over til hyttebruk og at seterdrifta måtte dokumenterast no, medan det var muleg å få opplysningar frå dei som har opplevd den svært viktige driftsforma. For historielaget er det eit mål at alle som ferdast i Lillehammers skog- og fjellområde skal ha nytte av boka. – Heldigvis er ikkje

setdrifta heilt borte i Lillehammer, fleire fellesetere og to enkeltsetre står for den aktive seterdrifta i kommunen i dag.

Fleire bøker på gang

Det har kome fleire bøker om setre og stølsdrift dei siste åra, og vi er kjent med at fleire er under planlegging eller arbeid. I Øyer historielag er ei nemnd i gang med dette, og dei tenkjer å hente råd frå arbeidet som har vore gjort i Lillehammer. Vidare veit vi at Tor Helge Gravem er i gang med seterbok for Sundalen på Nordmøre.

”Seterbiblioteket”

Vi har tidlegare presentert ei liste over seterlitteratur i Seterbrukaren. Etter tips frå mange lesarar har vi utvida lista, så på nettsida til Norsk seterkultur er det ei liste med eit mangfold av eldre og yngre seterlitteratur. Men det er sikkert ein god del som manglar, så vi oppmodar om å fortsette å tipse oss om bøker, artiklar i årbøker o.a. som er av interesse for fleire.

Seterprisen 2018

Formålet med prisen er at den skal vera ei påskønning til eldsjeler som har gjort ein stor innsats for å sette seterdrifta i fokus. Prisen vil dermed vera med å skape blesst på ein positiv måte, og bidra til å sikre eksistens og vidareutvikling av seterdrifta.

Norges Vel hadde i mange år eit stort engasjement for seterdrift og seterkultur, og delte ut Seterprisen i åra 2001 til 2006. Norsk seterkultur har fått overta nemninga Seterprisen, og vil vidareføre den med utgangspunkt i dei same kriteria som Norges Vel la til grunn.

Kriteriar

Seterprisen skal delast ut årleg til ein eller fleire personar som har gjort ein ekstraordinær innsats for seterdrifta i Norge. Innsatsen kan vera innan:

- Tradisjonell seterdrift
- Mjølkeforedling på setra
- Utvikling av ny næringsverksemd tufta på seterdrifta
- Forskning og publisering av vitenskapleg materiale
- Formidling av stølskulturen

Utlysing og forslag på kandidatar

Prisen blir lyst ut i Seterbrukaren, på nettet og gjennom aviser og andre medier. Ein jury på tre, med representantar frå Norsk seter-

kultur, Norges Bygdekvinneleg og Tine, avgjer kven som får prisen.

Frist for innsending av forslag på kandidatar til Seterprisen 2017 er 1. mars 2018 og kan sendast til seter@seterkultur.no eller Norsk seterkultur, 6214 Norddal.

Brimi sæter ved Hans og Ola fekk Seterprisen i 2017.

Setersmør ute på høring

Det er søkt om å få setersmør beskyttet som smør med tradisjonelt særpreg. Søknaden er behandlet av Mattilsynet og utkast til forskrift ligger nå ute på høring. Setersmør ønsker beskyttelse som en ny norsk matskatt. Foreningen Norsk seterkultur har sendt søknaden om å få godkjent setersmør beskyttet som smør med tradisjonelt særpreg. Søknaden ligger nå ute på høring, med høringsfrist 11.12.2017.

Bakgrunnen for søknaden er at stadig flere kommersielle aktører selger produkter som om de er fjell - eller seterprodukter, uten å ha noen faktisk tilknytning til verken seter eller fjell. Det mente Katharina Sparstad i foreningen Norsk seterkultur, er misbruk av begreper. Derfor var det viktig for foreningen å få beskyttet det tradisjonelle setersmøret som har en helt særegen, dokumenterbar kvalitet.

Norge har i dag 27 godkjente produkter som er juridisk beskyttet. Setersmør kan bli det andre produktet godkjent som tradisjonelt særpreg.

Høringsdokumentet finn du på: <https://www.matmerk.no/cms/files/4248/hoe-ringsbrev---setersmoer-stoelssmoer1.pdf>

Kathrin Hofmann Aslaksby (th), budeie på Olestølen og sekretær i Norsk gardsost får hjelp med separatoren. Foto Katharina Sparstad.

Norsk Ostefestival på Beitostølen

Helge Gudheim heldt foredrag og stilte på stand med praktboka Ysting i Valdres (og Norge). Foto: Katharina Sparstad.

– Norsk ost frå gardar, stølar og setre kan tilby eit stort mangfald av smaksopplevingar, på høgde med det beste frå utlandet, og det fekk vi demonstrert på Norsk Ostefestival første helga i september, seier prosjektleiar for festivalen, Øystein Granhus.

Arrangørane Beitostølen Resort, Barcraft Beitostølen og Bergo Drift meiner Beitostølen er ein naturleg stad for feiring av osten, sidan regionen har flest aktive stølar som produserar noko av verdas finaste mjølk – og det blir det sjølsagt god ost av.

Det var fagdag og bransjetreff, ein fekk lære meir om ost gjennom Helge Gudheim sitt foredrag ”Attgroing og fjellbeite som ressurs” og Alice Gudheim sitt kåseri om ost,

og Katharina Sparstad heldt foredrag om ”det kvite gullet”, smøret. Det siste gjekk føre seg på Liastølen, hjå Solveig Sandberg. Helge Gudheim er for øvrig kjent for den 3 kg tunge boka om ysting i Valdres. – Det var salsboder og jazzkonserter både på dag- og kveldstid. Søndag var det føremiddagsjazz på Olestølen hjå Katrin H. Aslaksby.

Helge Gudheim heldt foredrag om ”Attgroing og fjellbeite som ressurs” og presenterte praktverket Ysting i Valdres på standen i sentrum av Beitostølen laurdag.

Alt no er programmet for neste års festival i ferd med å ta form. Tidspunktet er 31.8. – 2.9., og Øystein Granhus informerer om at dei ti første produsentane som melder seg på får gratis overnatting.

Solveig Sandberg i aksjon utafør det eldgamle selet på Liastølen under ostefestivalen i haust. Solveig fortalde omhistoria til stølen, og alvoret med å ligge midt i Beitostølen sentrum og interessekonfliktane der. Foto: Katharina Sparstad.

Øystre Slidre kommune

Kulturprisen 2017 til Solveig Sandberg

Kommunen si grunngjeving:

Sandberg har vakse opp i Asker, men budde på garden Midtre Vøllo i Heggenes i delar av oppveksten i samband med at mor hennar var odelsjente og i periodar var med og dreiv garden.

Sandberg vart tidleg nysgjerrig på korleis livet var i Øystre Slidre i gamal tid, og ho tok alt som ungdom til å intervju besteforeldre og andre eldre folk i bygda. Ho skreiv også ned det ho fekk høyre. Den lokal- og kulturhistoriske interessa fekk ytterlegare tyngde ved at ho valde å studere fag som folkeminnevitenskap, norsk og historie, før ho utdanna seg til lærar. I 1982 flytte ho oppatt for godt, og arbeidde eitt par år som lærar ved Øystre Slidre barne- og ungdomskule, før ho gav seg i kast med gardsarbeidet på heil tid.

Faren Magnus Sandberg (1918-2010) etablerte Fjellbygdakademiet og restaurerte Liastølen på Beitostølen i byrjinga av 2000-talet og fram til han døydde i 2010.

Solveig overtok dette stølsmiljøet frå 1700-talet etter faren, og ho har vidareutvikla Liastølen til ein stad for yrande kulturhistorisk formidling heile sommaren i gjennom. Kvar helg er det nye interessante

lokalhistoriske tema og foredrag på denne unike staden, som tek vare på det gamle stølsmiljøet, tradisjonar og ikkje minst om lag hundre plantevekster som tåler klimaet på 900 meters høgde.

Solveig Sandberg har også utmerka seg som forfattar av bøkene «Trådar mellom himmel og jord – ein studie av messehaklar i Valdres» i lag med Solveig Rydland, og ho var medforfattar av «Hegge stavkyrkje 800 år» utgjeven av Hegge Sokneråd. Ho har og vore sentral i samband med utgjevinga «Før i ti'n», ei lokalhistorisk fotobok frå Øystre Slidre av Øystre Slidre historielag. «Før i ti'n nr. 2» er no under arbeid, og Sandberg er også her ein aktiv bidragsyter.

Øystre Slidre kommune set stor pris på Solveig Sandberg sine evner og engasjement for å ta vare på, vidareføre og fornye formidlinga av lokal kulturhistorie. Ho har vore aktiv i Øystre Slidre historielag i mange år, leiar i Heggebø bondekvinneleg i 10 år og soknerådsleiar i Hegge sokneråd i ein periode. Dessutan har mange norskamerikanarar på leiting etter røtene sine i kommunen, fått hjelp av Solveig.

Øystre Slidre kommune set stor pris på Solveig Sandberg sine evner og engasjement

for å ta vare på, vidareføre og fornye formidlinga av lokal kulturhistorie, og ser fram til å kunne dele ut kulturprisen til henne i samband med eit kulturarrangement i 2017.

Liastølen på Beitostølen

Liastølen ligg som ein "oase" midt i sentrum av Beitostølen, der det elles lite att av stølsmiljøet. No er det tankar om å byggje ein stor parkeringsplass inn mot steingarden på Liastølen, noko som vil endre landskapet og fjerne vegetasjonen. I tillegg vil den fantastiske stølspoestien gå fløyten. Dette er ein natursti opp frå Liastølen og opp i åsen med utsikt over heile Beitostølen. Eli Vatn har i samarbeid med naturfotograf Østby plukka ut dikt med tema frå naturen som han har illustrert. Ei veldig fin oppleving å vandre der! Den nye reguleringsplana inneber elles at den gamle Bekkelundstølen ovafor Liastølen blir fjerna for å gje plass til eit fleireetasjes leilegheitsbygg som ikkje er i lokal byggeskikk. Det er altså fare på ferde for Liastølen og området rundt, ei slik urban utbygging bryt mykje med det nedarva og lokale preget på staden. – Mange set pris på Liastølen, og difor har eit nittital medlemmar organisert seg i Liastølen Kulturlag. Mange hjelper til med å halde hus og "hage" i stand og deltek på arrangementa som går føre seg der.

Seterliv på Dyregod-dagane

Over 20 000 besøkande på Dyregod-dagane i Gjemnes

I år hadde Marit Hoel med seg budeiehjelp frå Tingvoll, Guro Amundsen og dotra hennar, Ceres. Guro og samboaren Aske kjøpte seg for nokre år sia småbruket Bekken på Meisingset, og der er dei no i startgropa med mjølkegeit og ysting. Dei to ferske geitebudeiene fekk desse dagane verdifull kunnskap om mjølkeforedling og setertradisjonar på Nordmøre. Innimellom ostkoking, separering og kinning krydra Marit det heile med song og kulokk og historier frå seterlivet i Grøvdalen. Og etterkvart fekk ho akkompagnement frå lokale spellemenn. Mange engasjerte besøkande som sjølv ofte hadde minner og kunnskap om mjølkeforedling og setertadisjonar. Stor stemning og mykje kultur i og ikring grindhuset til Per Sæther!

Norsk seterkultur med fin stand. Mykje liv og røre rundt grindhuset og "seterdrifta" på Dyregod!

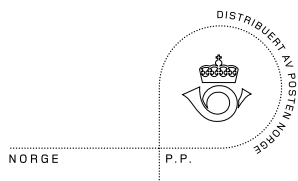
Budeiene Guro Amundsen og Marit Hoel i aksjon. I midten Ranveig Silseth, også med budeieerfaring frå Gammelsetra i Grøvdalen. Begge foto: Eli Aalbu Sæther.

Framtid for Osteløypa!

Vi har omtalt Osteløypa før. Den ble lansert 1. juli og fikk flotte omtaler i bl.a. Dagens næringsliv og Natio-
nen. Både i Valdres og Hallingdal har vi fått god omtale i lokalavisene i løpet av sommeren og flere som har kommet til oss på Olestølen, har kommet pga av Osteløypa. Vanskelig å si hvor mange, jeg har inntrykk av at det har vært god respons, sier Kathrin Hofmann Aslaksby, ei av budeiene som har stått i spissen for opplegget. Hun forteller at planen videre er å få fleire bilder og videoer av de forskjellige ysteriene på plass på nettet, og så er det langsiktige målet å legge til region etter region til vi har dekt heile landet. Vi trenger mere penger, men mye grunnarbeid er nå gjort i Valdres, Hallingdal og Sogn!

Leder i seterlaget, Aud D. Ramdal og datra Astrid tok i mot prisen på vegne av alle i laget. Kultursjef Kine Larsen Kimo og ordfører Steinar Saghaug delte ut prisen

Blir sett pris på!

Vi ser stadig at seterdrift og seterkultur blir sett pris på i form av tildeling av m.a. kommunale kulturpriser, kulturlandskapspriser i fylka og meir lokale utmerkingar. I denne rekkja noterer vi at Leksvik Seterlag fekk Leksvik kommune sin kulturpris i 2016. Vi har tidlegare omtala dette aktive og kreative seterlaget i Seterbrukaren, og det er tydeleg at innsatsen blir sett pris på.

I grunngevinga går det fram at "Årets kultur-

pris går til en samling av flere aktører som i fellesskap, siden 2009, har vært moderne ambasadører for en av de lengstlevende tradisjonene vi har i Leksvik. Vi snakker om seterdrift, og om hvordan nordmenn generelt og leksværingene spesielt har levd tett på naturen, og skapt liv og verdiskaping i skog og utmark. I en skjønn forening av kultur og næring er aktørene stolte bærere av tradisjoner som i flere hundre år har vært en viktig del av identiteten i Leksvik.

Medlemskontingent 2018

Aktiv seterbrukar	kr 450,-
Støttemedlem/abonnement på Seterbrukaren	kr 350,-
Organisasjon/institusjon	kr 600,-

Ja, eg vil bli medlem

- Aktiv seterbrukar
- Organisasjon/institusjon
- Støttemedlem/tinging av Seterbrukaren

Namn: .....

Adresse: .....

Telefon: .....

Du kan også registrere deg som medlem på våre heimesider: www.seterkultur.no

NORSK SETERKULTUR

6214 NORDDAL Tlf.: 70 25 91 77 – Fax: 70 25 91 57

E-post: seter@seterkultur.no

Bankgiro: 2367 20 51 169

Mange av våre produkter har rot i stølskulturen og vi støttar

Norsk Seterkultur i arbeidet for denne driftsforma

OLAVSROSA

Kvalitetsmerket for de beste kulturarvopplevelser. Et besøk er et minne for livet.

"Vern gjennom bruk"

www.olavsrosa.no
www.kulturarv.no